

NORGES INDSKRIFTER

MED DE ÆLDRE RUNER.

UDGIVNE

FOR

DET NORSKE HISTORISKE KILDESKRIFTFOND

VED

SOPHUS BUGGE.

I.

CHRISTIANIA.

A. W. BRØGGERS BOGTRYKKERI.

1891—1903.

Senere fundne Indskrifter. II.

Nordre Bergenhus Amt.

46. Amle.

Literatur. Utrykt. Breve til S. Bugge fra Godseier G. F. Heiberg, Amle i Sogn 26 Juli 1903 (med Tegning af Runestenen) og 15 August 1903 (med Fotografi). — Breve til S. Bugge fra Konservator H. Schetelig, daterede 31 August 1903 (med en Konturskisse af Stenen, som angiver dens Maal) og 9 September 1903. Tegning af Runerne, udført ved at lægge Papiret over Stenen, af H. Schetelig i August 1903. — Brev fra H. Schetelig til Magnus Olsen, Bergen 9 September 1903. — Skisse af Runestenenens Omgivelser ved Godseier G. F. Heiberg. — Blyantoptegnelser om Stenen og dens Forhold, nedskrevne i Kristiania September 1903 efter mundtlige Meddelelser fra Godseier G. F. Heiberg. — Brev fra Professor W. C. Brøgger til S. Bugge, 26 September 1903 (om Stenarten). — Brev fra H. Schetelig til S. Bugge, Bergen 12 Januar 1904. — Brev fra G. F. Heiberg til S. Bugge, Amle 17 Januar 1904. — Alt i Runearkivet i Kristiania.

Trykt. Morgenbladet, Kristiania 24 Oktober 1903, Nr. 577 (Referat af et Foredrag om Amle-Indskriften, som S. Bugge holdt i Videnskabs-Selskabets hist.-philos. Klassemøde 23 Oktober 1903).

Grundlag for Behandlingen. De foran under »Literatur« anførte Breve og Tegninger fra Godseier Heiberg og Konservator Schetelig, samt en af Schetelig sendt Gibsafstøbning. Hverken S. Bugge eller Magnus Olsen har selv set Runestenen.

Tegninger. Autotypi af Runestenen efter Fotografi, taget af Konservator H. Schetelig (S. 575)¹⁾. Fototypi af en Kalkering af Indskriften, taget paa Papir over Stenen af H. Schetelig (S. 576).

¹⁾ I Gjengivelsen af Fotografiet er Runerne for en stor Del fremkaldte ved Retouche, saa at man for Runernes Vedkommende nærmest bør holde sig til Tegningen S. 576 og til Beskrivelsen.

Den Indskrift, som her skal behandles, er først opdaget i Vaaren 1903. Den findes paa en Sten paa Gaarden Amle (Øvre Amle, Matr. Gaards-Nr. 106) i Kaupanger Sogn, Sogndal Præstegjæld i Sogn, Nordre Bergenhus Amt¹⁾.

Amle ligger knapt 2 Kilometer fra Kaupangers nuværende Hovedgaard og Kirke.

Gaarden Amle ligger ved Amlebugten, som skjærer sig ind paa Sogne fjordens Nordside mellem Sogndalsfjord og Lysterfjord. Det er eiendommeligt for Amle, at Gaarden ikke ligger nede ved Sjøen. Konservator Schetelig formoder, at dette tyder paa en meget gammel Gaard. Kaupanger ligger ved Bugtens inderste Ende mod Nordvest. Her var i Middelalderen en Handelsplads, som havde Øgenavnet *Lúsa-Kaupangr*. Baade Gaarden Kaupanger og Kaupangers Kirke ligger lige ved Sjøen. Enhver Færdsel over Land fra Amle fører over Kaupanger. Den nuværende Hovedbygning paa Amle ligger 60 M. over Havet.

Efterat Godseier G. F. Heiberg havde iagttaget Runerne paa Stenen, gav han Meddelelse derom baade til Konservator Schetelig i Bergen og til mig. Hr. Heiberg har siden med den største Imødekommenhed og med varm Interesse for Sagen givet mange værdifulde Oplysninger om alt, som vedrører Stenen. Han har paa enhver Maade lettet Konservator Scheteligs Undersøgelser af Stenen paa Stedet.

Stenen vil ved tinglæst Dokument blive knyttet til Hr. Heibergs Eiendom Amle og fredet.

Schetelig har under et fire Dages Ophold paa Amle i August 1903 omhyggelig undersøgt Stenen og dens Indskrift dels sammen med Godseier Heiberg, dels alene. Han har tillige taget to Papiraftryk af Indskriften. Desuden har han tegnet Runerne ved at lægge Pausepapir over Stenen.

Stenen ligger i den til Gaarden Amle hørende Frugthave, hvor der endnu ved Midten af 19de Aarh. var Mark, i Sydøst for Gaardens nuværende Husebygning, 38 Meter fra denne. Stenen er 308 Meter fjærnet fra Sjøen, til hvilken en jævn Skraaning fører ned. Den ældre Hovedbygning, som stod indtil i 17de Aarhundred, laa noget nærmere ved Runestenen.

Det tør antages, at Stenen altid saalænge, som den har været forsynet med Runeindskrift, har ligget paa omtrent den samme Plads som der, hvor den laa, da Runerne i 1903 blev fundne. Herfor taler den svære Stens Tyngde.

Godseier Heiberg har spurgt alle Folk paa Gaarden, men ingen vidste noget om, at Stenen tidligere har havt en anden Plads. Heller ikke vidste de noget om, naar Stenen var bleven funden.

Heiberg mindes, at hans Fader havde sagt til ham, da han var Gut, at Stenen var en Gravsten.

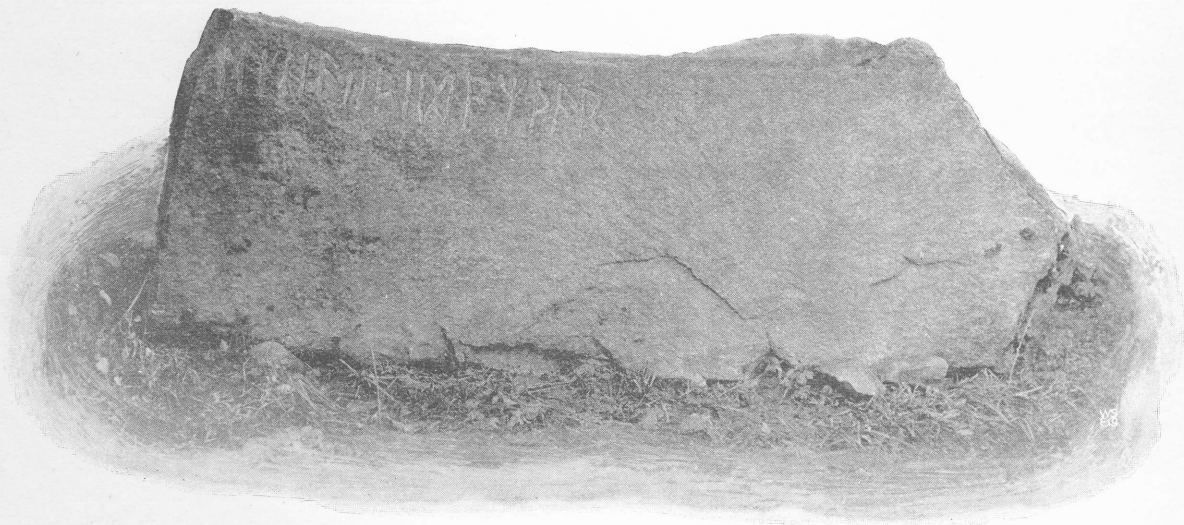
¹⁾ Gaardens Navn udtales *Amm la*. Den gamle Form er i Dativ *Andblasa*. Dette synes at være et Hankjønssord, Nomin. *Andblasi. Hvis Ordet er Hankjønssord, taler dette for den af Magnus Olsen udtalte Formodning, at *Andblasi oprindeligt har været Navn paa den Vik eller Fjord, ved hvilken Amle ligger.

Grunden til, at Runerne ikke var blevne iagttagne før end i 1903, var den, at hele Stenen var overgroet med et tæt, tykt, grønt Moselag, som var dannet af nedfaldt Løv fra de omkringstaaende Plommetrær.

Stenen laa, da Runerne i 1903 blev iagttagne, paa Marken i den jævne Skraaning med Runerne op og med Underfladen nogle Tommer under Jordskorpen. Der var ingen Forhøining eller Bakke.

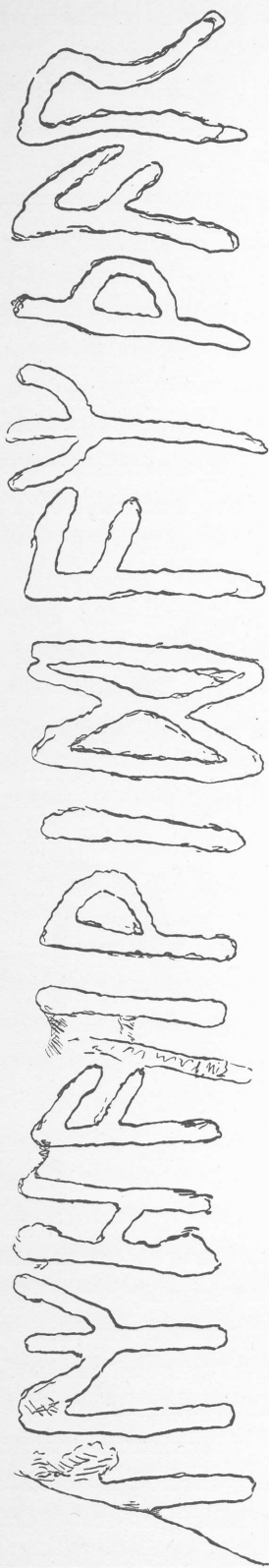
Omkring Runestenen er der ikke anderledes opdyrket, end at større Stene her er tagne bort. Hvor Stenen ligger, er der Indhuling, ikke Haug. Nær Stenen er der sammenblandet Lere og Humus, hvilket ifølge Heiberg tyder paa, at der engang har været gravet. Men der haves ikke Underretning om, at der her nogensinde har været nogen Gravhaug.

Runestenen er en Blok, hvis Stenart Professor Brøgger har bestemt som en eiendommelig hvid Granit, der har stor Udbredelse bl. a. i Sogn. »Efter nyere systematisk Gruppering bør den snarest betegnes som en Glimmeradamellit. De norske Geologers praktiske Navn derpaa er »hvid Granit«, den gamle Kjerulf'ske Betegnelse.«

Stenen er ifølge Konservator Schetelig naturlig udspaltet af Fjeldet. Den er sandsynlig kommen fra det Stenbrud, som er c. 100 M. ovenfor Stenen. Dens hele Form er utvivlsomt naturlig dannet.

Ifølge Godseier Heiberg er Runestenen overhoved ikke tilhugget, uden saaledes, at dens Hjørner eller Kanter har været afslebne eller kunstig afrundede. Ogsaa Schetelig antager, at dette er rigtigt. De skarpe Kanter paa Tværfladen til venstre er ifølge Heiberg afhugne (afrundede), som overalt ellers paa Stenen, undtagen netop hvor det lille Hjørne ved Indskriftens Begyndelse mangler (se i det følgende). De nederste 31 Cm. af Kanten paa Tværfladen til venstre er noget mere og ujævnere afrundede end Kanterne forøvrigt. Heiberg formoder, at dette mulig kan have sin Grund deri, at man i gammel Tid har indhugget en 31 Cm. lang Tværfure i Stenen, hvorefter man har kløvet Stenen ud. Stenens Bagside (den ikke beskrevne Længdeflade) er glat og jævn, uden noget mærkeligt.

De allerfleste andre Stene, som fandtes i samme Jordbakke som Runestenen, er Rullestene. Dog fandtes i kort Afstand (c. 5 Meter sydvest) fra Runestenen en lidt mindre Blok af ganske samme Stenart, men uden Indskrift. Af samme Stenart er ogsaa en tredje Sten omtrent af Dimensioner som Runestenen. Den ligger endnu et godt Stykke nede i Bakken paa Skraaning af en Forhøining, som ifølge Schetelig ikke usandsynlig er en ødelagt Gravhaug. Schetelig tror ikke, at nogen af disse Stene har været anvendte til et Gravkammer.

Runestenen er i den Ende, som paa Tegningen sees til venstre, 21 Cm. tyk, i høire Ende 33 Cm. Bredden er i venstre Ende ved Indskriftens Begyndelse 83 Cm. Ved høire Ende er den største Bredde 88 Cm. Paa Midten og lidt til høire herfor er Stenen nogle faa Cm. smalere end ved Enderne. Stenens hele Længde er 2,30 M.

Runestenen er sikkert fuldstændig i sin nuværende Form, naar undtages et lidet Stykke, som mangler oppe i Hjørnet til venstre og som maa være afslaaet, efterat Stenens Indskrift var indhugget, da en Del af Rune 1 er gaaet med derved, at Stykket er slaaet af. Brudfladen ser dog her meget gammel ud. Se om Indskriftens Fuldstændighed mere i det følgende. Runerne er overhoved meget grunde. Dog er de, skjønt ikke dybe, gennemgaaende meget tydelige. Navnlig gjælder dette Rune 7—14. Stenens Overflade er meget lidet forvitret.

Runerne synes hugne med et spidst Instrument ved Slag mod Stenen. Deres Bund er bred og nogenlunde jævn, kjendelig forskjellig fra Stenens Overflade ellers. Runernes Bredde skifter tildels lidt efter Stenfladens Ujævnheder. De danner en horisontal Række, som gaar langs Stenens øvre Rand og begynder ved Hjørnet oppe til venstre.

Runerne tilhører den ældre Runeskrift (den længere Række).

Ordadskillelse er ikke anvendt i Indskriften. Dennes Runer er ikke indfattede i Rammelinjer. Indskriften har hverken noget Tegn, som angiver dens Begyndelse, eller noget Tegn, som angiver dens Slutning.

Hele Indskriften synes at være indhugget af én og samme Runemester. Om enkelte Fordybninger eller Streger i Indskriften, ved hvilke man kunde nære Tvivl, om de hidrører fra en senere Haand, skal tales i det følgende.

Runerækkens Længde er 1,02 Meter og hver Runestavs Høide c. 15 Cm. Indskriften har, som allerede sagt, begyndt lige ved Stenens venstre Sidekant.

Rune 1, som nu er ufuldstændig, er Indskriftens usikreste Rune. Dens Beskrivelse og mulige Læsning opsættes til det følgende. Foreløbig betegner jeg Rune 1 ved en Stjerne.

Rune 2 er sikkert | i. Toppen af Staven berører den nærmeste Kvist af Rune 3, og mellem dem er en Afskalling, som gjør dem tilsyneladende sammenhængende; men dette er sikkert ikke tilsigtet.

Rune 3 er sikkert Y R. Kvistene er lidt krumme.

Med Rune 3 er første Ord afsluttet. Dette indeholder, som vi skal se, den Dødes Navn i Nominativ: *iR. Om dette Navn skal tales mere i det følgende.

Rune 4 er sikkert H h. Første Stav er øverst og nederst udvidet til rundagtige Fordybninger, hvilket snarest synes at være tilsigtet. Lignende findes i yngre nordiske Runeindskrifter; jfr. Wimmer, Runemindesmærker II 302. Schetelig formoder dog, at Udvidelserne har sin Grund i teknisk Ubehjælpelighed under Runernes Indhugning. Runens Tværstreg skraaner nedad fra venstre mod høire.

Fra Toppen af anden Stav gaar nedad til høire en kort Fordybning i Stenen indtil en tilfældig Afskalling, som strækker sig ned til venstre fra følgende Runes Top. Denne Fordybning er noget smalere, mere ujævn og spidsere i Bunden end alle sikkert hugne Runestregere paa Stenen. Om denne Fordybning skal tales mere i det følgende.

Rune 5 sikkert F a. Øverste Kvist gaar ud fra Stavens Top. Den er ubetydelig længere end nederste Kvist og holder lidt mere nedad end denne.

Rune 6 sikkert | i.

Mellem Rune 5 og 6 er en Stav, som vistnok er hugget, men som er langt grundere og mindre tydelig end de andre Stave, saa at den ikke kan være en regelret eller fuldgyldig Rune. Den rækker noget længere ned end de nærmeste Runer. Dens øvre Del er meget svag, men synes dog at være kjendelig omtrent til samme Høide som de omstaaende Stave. Den berører næsten nederste Kvist paa Rune 5. Mellem denne utydelige Stav, noget ovenfor dens Midte, og Rune 6 strækker sig en meget svag horisontal Tværstreg, som mulig er hugget. En lignende Fordybning oven til imellem den utydelige Stav og Rune 6 er ifølge Schetelig sikkert tilfældig.

Jeg mener med Schetelig, at denne Stav mellem Rune 5 og Rune 6 ikke skal tages med ved Indskriftens Læsning. Schetelig formoder, at Runeristeren ikke har fuldført denne Stav, men erstattet den med Rune 6, fordi Staven havde faaet en uheldig Form, idet den begyndte for langt nedentil og kom for nær nederste Kvist paa Rune 5, samt tildels heldede for meget opad mod høire. Denne Formodning støttes ved den store Afstand mellem Rune 5 og Rune 6.

Den utydelige Stav kan ikke af Runeristeren være ment saaledes, at den i Forbindelse med Rune 6 skulde læses som en Venderune af u.

Rune 7—11 er alle sikre og tydelige. Rune 7 P w med krummet Sidestav. Rune 8 | i. Rune 9 M d. Rune 10 F a. Øverste Kvist, som gaar ud fra Stavens Top, skraaner kun lidet, og mindre end øverste Kvist paa Rune 5. Rune 11 Y R. De to Kviste er noget krumme.

Med Rune 11 er andet Ord afsluttet.

Rune 12—14, som alle er sikre og tydelige, danner tredje Ord.

Rune 12 þ þ. Sidestaven er krum. Hovedstaven holder opad mod høire.

Rune 13 þ a. Øverste Kvist, som gaar ud fra Stavens Top, skraaner stærkt nedad og er ligesom ved Rune 10 en Smule længere end nederste Kvist.

Rune 14 R r. Sidestaven naar ikke ind til den rette Stav paa Midten.

Den hele Indskrift, med Undtagelse af første Rune, læser jeg altsaa inddelt i Ord paa følgende Maade:

*ir haiwidaþ þar

Andet Ord **haiwidaþ** skulde efter Ordets oprindeligere Form have været skrevet **hlaiwidaþ**, hvilket ogsaa Professor Hægstad (som paa Amle har undersøgt Runeindskriften) og Cand. mag. Magnus Olsen uafhængig har fundet. Ordet betyder »hauglagt«, »begravet i Gravhaug«. Det er Præteritum Particip i Nominativ Ental Hankjøn af et Verbum, som i Præter. Indik. Aktiv 1. Pers. Ental forekommer paa Strand-Stenen skrevet **haaiwido**. Se S. 272 og 275.

Stammeordet, som betyder »Gravhaug«, findes paa Bø-Stenen skrevet **hlaiwa**. Dette Ord er ikke paavist i historisk nordisk Sprog. Det svarer til got. *hlaiw* n. »Grav«, oht. *hlaeo hlêo*, mht. *lê*, Genetiv *lêwes*, oldsaks. Dat. *hlêwe*; angelsaks. *hlâw*, *hlêw* m. »Haug«. Se S. 240.

Det svage Præteritum Particip, paa hvilket **haiwidaþ** giver os det første Eksempel fra de med de ældre Runer skrevne Indskrifter, har her Konsonanten **d** (ikke þ), hvilket stemmer overens med, hvad man skulde vente i urnordisk Sprog, og dermed, at det svage Præteritum Indikativ i 1ste Person i andre Indskrifter skrives **-ido**.

Sidste Ord **þar** er = oldn. *þar* »der«. Ordet er, som man maatte vente, skrevet med Runen *reið*, medens første og andet Ord ender med Runen *þr*.

Indskriften betyder altsaa: »N. N. (er) lagt i Haug der (eller: »her«).

Indskriften synes at vise, at Stenen oprindelig har havt sin Plads i eller paa eller ved den Gravhaug, hvor den Døde var begravet.

Da Indskriften ifølge de om Stenen og dens Indskrift meddelte Oplysninger er fuldstændig, kan Verbet »er« ikke være eller have været udtrykt i Indskriften. Den samme Ellipse har jeg antaget i Belgu-Indskriften: **welu hali** »Underfundighed (er) i Stenen.« Se S. 468. Der har jeg anført, at lignende Udeladelse af Verbet »er« findes i flere oldnorske Udtryk. Jfr. ligeledes **ansagui · sia** Gjevedal »en til Æserne viet Helligdom (er) denne (Sal)«, se Side 473; **siu aluh** Kinneved »denne (Sten er) et Værn«.

Høist paafaldende er en Overensstemmelse mellem Amle-Stenen og Strand-Stenen ved det Verbum, som betyder »hauglægge«.

Strand-Stenen har **haaiwido**, som er skrevet fra høire mod venstre. Oventil paa anden Stav af **h** er der en liden Udvidelse mod venstre. Den er meget kortere end de øvrige Kviste i Indskriften og ikke fuldt saa dyb eller bestemt. Prof. Rygh ansaa det ikke for umuligt, at den kunde være tilfældig.

Amle-Stenen har **haiwidaþ**, som er skrevet fra venstre mod høire. Fra Toppen af anden Stav paa **h** gaar nedad mod høire en kort Fordybning, som er

meget smalere, ujævnere og spidsere i Bunden end de øvrige Runetræk. Schetelig, som med særlig Opmærksomhed har undersøgt denne Fordybning, holder den for en naturlig Fordybning i Stenen og mener, at den ikke kan være ridset eller skaaret. Godseier Heiberg mener, at denne Fordybning kan være opstaaet derved, at noget er sprunget ud, men han holder det for muligt, at Fordybningen kan være frembragt ved et Staalinstrument.

Det af *hlaiwa* »Gravhaug« afledede Verbum **hlaiwi-* »hauglægge« har altsaa baade paa Strand-Stenen og paa Amle-Stenen været skrevet uden *l*. Denne Overensstemmelse synes ikke at kunne være tilfældig, og Skrivemaaden synes, fordi den findes paa to Stene, ikke at kunne betragtes som en Skrivfeil.

I det afledede Verbum synes *l* at være blevet udtalt paa en eiendommelig og utydelig Maade, saa at Runemestrene ikke har udtrykt Lyden i Skrift¹⁾.

Af den nævnte Overensstemmelse er jeg tilbøielig til at slutte, at der er en historisk Sammenhæng mellem Amle-Indskriften og Strand-Indskriften. Jeg formoder med andre Ord, at Amle-Indskriften er indhugget af en Runemester, som har hørt til samme Skole eller Slægt af Runemestre som den Mand, der har indhugget Strand-Stenen. Jeg kommer her, som ved andre norske Indskrifter, til at tænke paa Runemestre, som har seilet nordover langs Norges Vestkyst og som har udøvet Indhugningen af Runeindskrifter som en professionel Kunst. Herom vil blive talt mere i »Almindelige Bemærkninger«.

Tvivlsommere er det, om det er mere end et Tilfælde, naar der i Formerne af **hlaiwi-* »hauglægge« baade paa Strand-Stenen og paa Amle-Stenen øverst paa anden Stav af Runen *h* gaar ud en Fordybning i Retning bort fra Indskriftens Begyndelse. Jeg har tænkt paa den Mulighed, at dette skulde opfattes som en senere Rettelse af *haiwi-*, *haaiwi-* til *hl-*, snarest ved en anden Mand end den oprindelige Runemester. Ogsaa Professor Hægstad havde formodet dette for Amle-Stenens Vedkommende, men Schetelig holder, som allerede nævnt, denne Opfatning her ikke for rigtig.

Ordet *þar* »der«, som ikke er fundet i nogen anden Indskrift med den længere Rækkes Runer (jfr. S. 79 ff.), betyder her væsentlig det samme som »her«. Paa lignende Maade forekommer Pronomenet *sá* »den« i det ældre historiske Sprog ofte, hvor man i det senere Sprog vilde bruge det stærkere paapegende Pronomen »den ne«.

¹⁾ Jeg tør kanské minde om, at en *l*-Lyd i nogle fjærntliggende Sprog under visse Betingelser er gaaet over til *h*. Saaledes i den armeniske Dialekt, som tales i Polen, og i Etruskisk. Se mit Skrift *Etruskisch und Armenisch* S. 98—100. I Etruskisk er denne Overgang betinget af Tilføielse af et Suffiks, medens *l* er bevaret i Stammeordet. Dette af *l* opstaaede etruskiske *h* kan endogsaa mangle i Skrift.

Paa den anden Side bør sammenlignes Skrivemaaden *hagustadaa* paa Strand-Stenen uden *l* foran *d* og andre Former uden den Rune *l*, som man skulde vente foran Konsonant, hvilke jeg har sammenstillet med Formen *hagustadaa* S. 274; jfr. S. 555.

Professor Johan Storm minder mig ved Skrivemaaden *haiwidaa* istedenfor *hlaiwidaa om en Lydovergang, som findes i nynorske Bygdemaal. I Indlyd kan *tl* (f. Eks. *litle* „lille“) blive til stemmeløst *l* (*litle*), og dette gaar i denne Forbindelse i enkelte Bygdemaal videre over til den palatale Lyd, som sædvanlig skrives *kj* (*likje*).

Den i Amle-Indskriften forekommende enkle og naturlige Formel, at der om den Døde siges: »N. N. (er) hauglagt her«, findes ikke i nogen anden Indskrift, som er skreven med den ældre Rækkes Runer.

Denne Formel er paa den ene Side beslægtet med en Formel om den Døde, som findes i nogle Indskrifter, som er skrevne med den kortere Rækkes Runer: *liker . . . i þaimsi huki* Karlevi-Stenen paa Öland; *þau : lika : bafi : i : þaim : hauki* Gunderup-Stenen i Jylland.

Paa den anden Side er Amle-Stenens Formel beslægtet med Formler, som findes paa Latin i de ældste kristelige Indskrifter i Vest-Europa. Saaledes i Hübners *Inscriptiones Britanniae Christianae*: *hic in tumulo iacet; hic sepultus iacet*; og lignende.

Endnu staar det tilbage at læse og tolke den Dødes Navn i Nominativ, hvormed Amle-Indskriften begynder: ***ir**. Dette er Nominativ enten af en Stamme paa *-i-* eller af et Navn, som i andre Kasus har haft en Stamme paa *-ja-* (*-ia-*).

I de med den længere Rækkes Runer skrevne Indskrifter forekommer flere Mandsnavne i Nominativ, som ender paa **-ir**: **hlewagastir** Guldhornet fra Gallehus; **saligastir** Berga; **þalir** Bratsberg; **lilir** Brakteat Nr. 79; **hagustaldir** Valsfjorden, og flere.

Runen foran **-ir** er ifølge Heiberg og Schetelig utvivlsomt Stenens første Rune. Dens lodrette Stav staar saa nær Stenens oprindelige Kant til venstre, at der ikke kan have været Plads til en Rune foran den. Af en saadan Rune (hvis der havde været nogen) maatte man ogsaa have seet en Levning foran den nuværende første Rune.

Rune 1 er nu ufuldstændig, og det er meget vanskeligt at bestemme dens oprindelige Form. Den nedre Del af Staven er tydelig, indtil den nærmer sig Kanten af Bruddet. Her begynder den at blive grundere og utydelig; kun den øverste Top kan mulig gjenfindes lige i Brudkanten næsten øverst. Mellem Stavens øvre Del og næste Rune er Overfladen tildels afskallet, dog mulig under Arbejdet med Runernes Indhugning.

I dette afskallede Parti sees Fordybninger, hvori der kunde tænkes mulig at være en Kvist, som da maatte skraane ned til høire fra første Runes Stav. Dog vilde denne Kvist da ikke gaa ud fra Stavens Top, men én Cm. længere nede. Schetelig holder denne Kvist for usikker, men antager, at en Kvist her kan være tilsigtet. Det kunde efter det, som er levnet, være muligt, at der havde været en tilsvarende Kvist paa venstre Side af Staven. Men intet, som er levnet, tyder paa, at der virkelig har været en saadan Kvist.

Længere nede paa Staven til venstre, omtrent ved dennes Midte, begynder en mod venstre skraat opadgaaende Streg, som synes hugget med Hensigt.

Der er vistnok overmaade lidet levnet af denne Streg, og dette kan vække Tvivl, om det virkelig er en Kvist. Det kunde efter det, som er levnet, mulig være en Ujævnhed paa Staven, men det, som stikker ud, maa efter Scheteligs Mening ialfald være hugget. Schetelig finder en Kvist her sandsynligere end Kvisten længere oppe til høire.

Runens oprindelige Form og dens Læsning er meget usikker.

Det vil, tror jeg, være nyttigt at nævne de forskellige Læsninger, paa hvilke de af første Rune levnedes Spor kan lede Tanken hen, forat det kan blive tydeligt, at de fleste af disse Læsninger maa afvises, og forat det, om muligt, kan bestemmes, hvilken Læsning tør betegnes som den sandsynligste. Følgende Læsninger synes at være utilstedelige: 1) *air*. 2) *hir*. 3) *hlir* med Binderune for *hl*. 4) *alir*, saa at Kvisten af *a* skulde have staaet til høire og saaledes at Kvisten til venstre skulde være Levning af Kvisten paa en Stuprune af *l*. 5) *ilir*.

De tre første af disse Læsninger synes ogsaa af sproglige Grunde lidet rimelige.

Følgende Læsninger holder jeg for høist usandsynlige: 6) *þir* med Venderune for *þ*. 7) *þlir* med Binderune for *þl*, hvori *þ* skulde være vendt mod venstre.

Nærmere ligger det at tænke paa at læse enten 8) *lir*, eller 9) *tir*. Men jeg kan heller ikke finde nogen af disse Læsninger sandsynlig. Imod dem begge taler for det første Usikkerheden af en Kvist oppe paa Runen til høire. Dernæst mulig den Omstændighed, at en Kvist til høire ikke kan have gaaet ud fra Stavens Top. Dog har dette Argument liden Vægt. Fremdeles den sandsynligere Kvist til venstre. Endelig det, at ingen af disse Læsninger giver os et sandsynligt Navn, om end *lir* kunde minde om *lilir* paa Brakteaten Nr. 79.

Derimod holder jeg det efter det foregaaende for ikke usandsynligt at antage, at første Rune har været *l*. Indskriftens første Ord, som maa være et Mandsnavn i Nominativ, skulde da læses *iir*. Idet jeg foreløbig gaar ud fra, at denne Læsning er den rette, skal jeg i det følgende søge at forklare dette Navn *iir*.

Jeg holder *iir* for Nominativ af en Stamme *íia*. Det er dannet som en lang Række af nordiske Mandsnavne; f. Eks. *Beinir*, *Birgir*, *Geitir*, *Glædir*, *Hreppir*, *Styrmir*. De fleste saadanne Navne har oprindeligt vistnok været Tilnavne.

Stammeordet til *iir* søger jeg i det Ord, som i Oldnorsk lyder *ýr* »Barlind, Bue«, angelsaks. *íw*, *éow* m., got. **ius*. Navnet *iir* betyder etymologisk »Bueskytte«; jfr. f. Eks. Navnet *Geitir*, som egentlig betyder »Gjedehyrde«.

Med Hensyn til første Stavelses Vokal i Navnet *iir* kan sammenlignes *ti* i Indskrifterne fra Aagedal, Ødemotland og paa Brakteat Nr. 79, Vokativ af Gude-navnet oldnorsk *Týr*, gldansk *Tir*, got. **Tius*.

Et af oldn. *ýr*, Stamme **íwa-*, ved Suffikset *-ia* afledet Navn skulde i Urnordisk lydret have havt Formen **íwīr*. Men ved Indflydelse fra et af samme Stammeord afledet Verbum **iujan* »skyde med Bue« (afledet som f. Eks. *stengja* »stænge« egentlig med en Stang af *stǫng*) er det, som jeg tror, at *w* er faldt bort i *iir*. Hermed kan sammenlignes Navneformen *niujil* paa en dansk Brakteat fra Darum, d. e. **Niujila*, Sideform til *niuwila* paa en Brakteat fra Næsbyjærg, oht. *Niwilo*.

Fremdeles kan som Analogi fra senere Tid anføres et svensk Stedsnavn: Öjelunda i N. Åsarps socken, Redvägs härad, Vestergötland, er ifølge den svenske Stedsnavnskommissions endnu ikke udgivne Oplysninger om Gaardnavnene i nævnte Herred (S. 12 f.) skrevet *Yiälunda* 1542, og det forklares der saaledes, at første Led er Genetiv plur. af *y* »idegran«. »Ye- har sedan utanför dialekten utvecklats till *ýie*- och detta till *öje*«.

iir forholder sig til oldn. *yr* og til et forudsat Verbum **yja* »skyde med Bue«, som f. Eks. oldn. *hirðir* »Hyrde« til *hjørð* »Hjord« og til *hirða* »vogte«¹⁾.

Det forekommer i de med den længere Rækkes Runer skrevne Indskrifter sjældent, at et Runetegn er skrevet, saaledes som her ved **iir** antaget, to Gange sammen i samme Ord.

Eksempler herpaa er følgende: Indskriften i begge de to Rækker paa Ødemotland-Benstykket ender med **uu**, og **uu** findes paa denne Gjenstand ogsaa i **tuuþa**. Vigtigere for os her er det, at et Vokaltegn findes to Gange sammen i den med Amle-Indskriften nær beslægtede Strand-Indskrift i Ordet **haaiwido**. I alle de her nævnte Eksempler finder Gjentakelsen af Vokaltegn Sted ved Gjengivelse af én og samme Stavelses Vokal.

Det maatte ligge saa meget nærmere at skrive et Vokaltegn to Gange sammen, hvor samme Vokal hørtes i to forskellige Stavelser af Ordet. Og dette har efter min Formodning været Tilfældet i **iir**²⁾.

Uagtet jeg, som allerede sagt, holder det for ikke usandsynligt, at Indskriftens første Rune har været *iss*-Runen | i og at første Navn skal læses **IIY iir**, saa skal jeg endnu nævne en anden Læsning af første Rune, som jeg efter de foreliggende Oplysninger holder for ikke udelukket.

I det foregaaende er det sagt, at der fra omtrent Midten af første Rune strækker sig opad mod venstre en Udbugning, som synes hugget og som mulig kunde være (men ikke maa være) Levning af en Kvist. Ligeledes er det i det foregaaende sagt, at der oppe ved første Rune til høire er Afskallinger, hvori der kunde tænkes mulig at være en Kvist, som da maatte skraane ned til høire fra første Runes Stav, én Cm. nedenfor Toppen.

Man kunde da tænke sig Muligheden af, at første Rune oprindelig havde haft en Form omtrent som **þ**. Runen vilde da være en Form af den Rune, som i Angelsaksisk heder *éoh*. Ogsaa Schetelig finder det (efter bestemt Forespørgsel herom fra mig) paa Grund af det, som er levnet, antageligt, at Runen oprindelig kan have haft denne Form.

Første Navn maatte da vistnok gjengives enten ved **eir** eller ved **iir**.

For en Navneform **eir** eller **iir** vilde jeg antage den samme Oprindelse og den samme etymologiske Betydning som den, jeg i det foregaaende har antaget for den der forudsatte Form **iir**. Forskjellen vilde kun bestaa deri, at vi havde en med det lange *ī* ikke identisk, men nær beslægtet Vokallyd, som var betegnet i Skrift ved en anden Rune end *iss*-Runen | i.

Runen *éoh* har fra først af været brugt til Betegnelse af Vokalen i det Ord, som betyder »Barlind« og som i Oldnorsk heder *yr*. Denne Rune har, som jeg S. 533 f. har søgt at vise, oprindelig i den gotiske Runeskrift hedt **ius* og betegnet

¹⁾ Mindre sandsynligt forekommer det mig, at Amle-Stenens Navneform **iir** skulde være opstaaet af en ældre Form **ihir*. Amle-Stenens Navn er maaské beslægtet med Mandsnavnet **ihe** i Dativ, som jeg S. 111 har troet at kunne læse paa Brakteaten Nr. 96 hos Stephens. Dette har jeg opfattet som et til oldn. *yr* »Barlind, Bue« svarende Ord, brugt som Mandsnavn. Dog kunde **ihe** mulig høre til **ihu* »tager til Eie«, **aih** »eier«.

²⁾ Jfr. Bemærkningerne om det ikke sikre **iirwīnar** Aarstad S. 539.

iir forholder sig til oldn. *yr* og til et forudsat Verbum **yja* »skyde med Bue«, som f. Eks. oldn. *hirðir* »Hyrde« til *hjørð* »Hjord« og til *hirða* »vogte«¹⁾.

Det forekommer i de med den længere Rækkes Runer skrevne Indskrifter sjældent, at et Runetegn er skrevet, saaledes som her ved **iir** antaget, to Gange sammen i samme Ord.

Eksempler herpaa er følgende: Indskriften i begge de to Rækker paa Ødemotland-Benstykket ender med **uu**, og **uu** findes paa denne Gjenstand ogsaa i **tuuþa**. Vigtigere for os her er det, at et Vokaltegn findes to Gange sammen i den med Amle-Indskriften nær beslægtede Strand-Indskrift i Ordet **haaiwido**. I alle de her nævnte Eksempler finder Gjentakelsen af Vokaltegn Sted ved Gjengivelse af én og samme Stavelses Vokal.

Det maatte ligge saa meget nærmere at skrive et Vokaltegn to Gange sammen, hvor samme Vokal hørtes i to forskjellige Stavelser af Ordet. Og dette har efter min Formodning været Tilfældet i **iir**²⁾.

Uagtet jeg, som allerede sagt, holder det for ikke usandsynligt, at Indskriftens første Rune har været *íss*-Runen | i og at første Navn skal læses **IIY iir**, saa skal jeg endnu nævne en anden Læsning af første Rune, som jeg efter de foreliggende Oplysninger holder for ikke udelukket.

I det foregaaende er det sagt, at der fra omtrent Midten af første Rune strækker sig opad mod venstre en Udbugning, som synes hugget og som mulig kunde være (men ikke maa være) Levning af en Kvist. Ligeledes er det i det foregaaende sagt, at der oppe ved første Rune til høire er Afskallinger, hvori der kunde tænkes mulig at være en Kvist, som da maatte skraane ned til høire fra første Runes Stav, én Cm. nedenfor Toppen.

Man kunde da tænke sig Muligheden af, at første Rune oprindelig havde haft en Form omtrent som **þ**. Runen vilde da være en Form af den Rune, som i Angelsaksisk heder *éoh*. Ogsaa Schetelig finder det (efter bestemt Forespørgsel herom fra mig) paa Grund af det, som er levnet, antageligt, at Runen oprindelig kan have haft denne Form.

Første Navn maatte da vistnok gjengives enten ved **eir** eller ved **iir**.

For en Navneform **eir** eller **iir** vilde jeg antage den samme Oprindelse og den samme etymologiske Betydning som den, jeg i det foregaaende har antaget for den der forudsatte Form **iir**. Forskjellen vilde kun bestaa deri, at vi havde en med det lange *ī* ikke identisk, men nær beslægtet Vokallyd, som var betegnet i Skrift ved en anden Rune end *íss*-Runen | i.

Runen *éoh* har fra først af været brugt til Betegnelse af Vokalen i det Ord, som betyder »Barlind« og som i Oldnorsk heder *yr*. Denne Rune har, som jeg S. 533 f. har søgt at vise, oprindelig i den gotiske Runeskrift hedt **ius* og betegnet

1) Mindre sandsynligt forekommer det mig, at Amle-Stenens Navneform **iir** skulde være opstaaet af en ældre Form **ihin*. Amle-Stenens Navn er maaské beslægtet med Mandsnavnet **ihe** i Dativ, som jeg S. 111 har troet at kunne læse paa Brakteaten Nr. 96 hos Stephens. Dette har jeg opfattet som et til oldn. *yr* »Barlind, Bue« svarende Ord, brugt som Mandsnavn. Dog kunde **ihe** mulig høre til **ihu* »tager til Eie«, **aih** »eier«.

2) Jfr. Bemærkningerne om det ikke sikre **iipwinar** Aarstad S. 539.

Tvelyden *iu*. Men jeg vover ikke at overføre denne Lydværdi af Runen til den norske Runeskrift og at forudsætte for Amle-Stenens Navn Udtalen ***iuir**.

En Analogi for den som mulig nævnte Skrivemaade **iir** med Runen *éoh* i første Stavelse synes at kunne paavises i en Skrivemaade af Vokativen af det Gudenavn, som i Oldnorsk heder *Týr* og som i Gotisk maa antages at have hedt *Tius.

Allerede S. 125 har jeg paa Brakteaten Nr. 28 hos Stephens fra Overhornbæk ved Randers, Jylland, (hvor Kvistene f. Eks. paa Runerne for **t** og **l** ikke gaar ud fra den rette Stavs Top) læst en Form af *éoh*-Runen, hvori den øvre Kvist gaar ud til venstre fra den rette Stav lidt nedenfor Toppen og den nedre til høire langt ovenfor Basis; altsaa en Runeform, der synes at have været væsentlig den samme som den Form, første Rune paa Amle-Stenen ifølge den her nævnte Forudsætning mulig kan have havt (dog vendt mod venstre, ikke mod høire). Indskriften paa Brakteat Nr. 28 skal jeg i »Almindelige Bemærkninger« søge at tolke i sin Helhed. Jeg læser her den omtalte Rune i Ordet **tiu**, hvilket jeg forstaar som Vokativ af det Gudenavn, der i Oldnorsk heder *Týr*.

Det Runenavn, som i Angelsaksisk heder *éoh*, maa i Gotisk have hedt *iūs, Akkus. *iu. Hermed er Runenavnet got. *tius (som i Salzburger-Haandskriftet er skrevet *tyz*), Akkus. *tiu med Hensyn til Vokal analogt.

Nu heder Gudenavnet *Tius paa Brakteat Nr. 28 i Vokativ **tiu**, paa Brakteat Nr. 79, Aagedal-Brakteaten og i Ødemotland-Indskriften **ti**.

Hvis Amle-Stenen virkelig skulde have havt første Navn skrevet **iir** med Runen *éoh*, saa vilde første Rune vel gjengive enten en lang *i*-Lyd, som var nærmere *e*, eller et langt lukket *e*. Det sidste kunde støttes ved den S. 134 f. paaviste Form *ér = *ýr* og ved det norske Stedsnavn *Tésabr*, der som første Led indeholder en Form af Gudenavnet *Týr*.

Jeg har saaledes søgt at vise, at Læsningen af det første Navn som **ǰ|Y**, d. e. **iir** eller **eir**, er mulig, uagtet den her forudsatte Form af Runen *éoh* ikke er uden Betænkelighed. Jeg vover nu ikke at afgjøre, om denne Læsning eller Læsningen **iir** (med *iss*-Runen som første Rune) er den rette. Hvadenten vi læser første Rune paa den ene eller den anden Maade, saa faar vi her det samme Mandsnavn og tør for dette antage samme Oprindelse og samme etymologiske Betydning.

Til at bestemme Amle-Stenens omtrentlige Tid har vi, som det synes, en Veiledning i det af mig formodede Forhold mellem Amle-Indskriften og Strand-Indskriften. Jeg har nemlig paa Grund af Ligheden i Skrivemaade mellem **haaiwido** paa Strand-Stenen og **haiwidar** paa Amle-Stenen, begge uden **l** efter **h**, formodet, at den Runemester, som har indhugget Runerne paa Amle-Stenen, har hørt til samme Slægt eller Skole som den Runemester, der tidligere har indhugget Runerne paa Strand-Stenen. Hvis Strand-Stenen nu er fra 6te Aarh., f. Eks. fra Aarhundredets Midte, turde Amle-Stenen snarest sættes til Tiden omkring Aar 600 eller lidt derefter.

Ved Sammenstillingen af Strand-Indskriften og Amle-Indskriften kan her fremdeles mærkes følgende: I begge mangler Ordadskillelse. Runerne i første Linje paa Strand-Stenen gaar langs efter Kanten lige ved denne. Amle-Stenens Runerække strækker sig langs efter Stenen nær ved Kanten. Amle-Stenen har mulig, ligesom Strand-Stenen, et Runetegn skrevet to Gange sammen. Paa den anden Side bør det dog nævnes, at de to Indskrifter i flere Henseender afviger fra hinanden.

Amle-Stenens Indskrift danner et nyt Led i den Række af Indskrifter, som godtgjør, at Hovedmassen af norske faste Mindesmærker med Indskrifter med den længere Rækkes Runer tilhører Kystlandskaberne og hidrører fra Runemestre, som har faret langs Norges Strand, har lagt ind i Havnepladse og i Nærheden af disse øvet sin Kunst.

At Amle-Stenen er en til en Gravhaug hørende Mindesten, godtgjøres ved Stenens Indskrift. Men det er vanskeligt at bestemme, hvorledes Stenen oprindelig har været stillet i Forhold til Gravhaugen. Den svære Sten kan paa Grund af sin Tyngde ikke være bleven transporteret af Mennesker langt fra sin oprindelige Plads. Baade Schetelig og jeg holder det for udelukket eller høist usandsynligt, at den oprindelig skulde have været reist som et fritstaaende Mindesmærke i fri Luft. Herimod taler Stenens Form. Reist med den ubeskrevne Ende i Jorden vilde Stenen ikke engang blive mandshøi og uforholdsmæssig bred i Forhold til Høiden. Desuden vilde den da have været bredere øverst end ved Jordoverfladen; thi en Del af Stenen (omtrent fra Endekanten til høire indtil der, hvor Stenen er c. 78 Cm. bred) maatte da have stukket ned i Jorden. Men paa den anden Side synes Stenen altfor svær til at have været anbragt enten som en Vægsten i et Gravkammer eller for at dække et Gravkammers Tag.

Heller ikke har den vel oprindelig ligget som nu i den flade Mark med Indskriften opad.

Her maa visselig engang have været en Gravhaug, hvorpaa ogsaa Jordens Beskaffenhed omkring Stenen tyder; se S. 575. Inde i denne Gravhaug kan Stenen have ligget, saa at den dengang var helt skjult. Sammenlign Elgesem-Stenen, som laa lige under Torven inde i en Gravhaug; se S. 160. Schetelig holder det ogsaa for muligt (hvilket forekommer mig sandsynligst), at Stenen oprindelig har ligget med den ene Side fri paa eller ved en Gravhaug. Han fremhæver i denne Forbindelse, at den Ende af Stenen og den Længdekant, som er fjærnest fra Indskriften, er ujævn og grov i Modsætning til de to andre Sider. Men han tilføier: »Jeg ved dog ikke, hvordan Stenen skulde anbringes, forat kun de to regelmæssige Kanter skulde blive synlige, og dette Forhold er da antagelig uden Betydning.«

Hvis Amle-Stenen oprindelig har ligget ialfald tildels inde i en Gravhaug, saa taler ogsaa dette for, at dens Indskrift ikke er ældre end omkring Aar 600.

Amle-Indskriften viser paa den anden Side nogen Overensstemmelse med Opedal-Indskriften. Amle-Indskriften, som gaar fra venstre mod høire, danner en horisontal Række langs Stenens øvre Kant. Opedal-Indskriftens øverste Linje, som gaar fra høire mod venstre, danner en nogenlunde horisontal Række langs Stenens

øvre Kant. Men Runernes Størrelse i den ene Indskrift er meget forskjellig fra Runernes Størrelse i den anden. Runerne paa Amle-Stenen er c. 15 Cm. høie. Derimod paa Opedal-Stenen skifter Runerne mellem en Høide af 2½ og 3 Cm.

Opedal-Stenen maa oprindelig have havt sin Plads inde i en Gravhaug. Noget lignende er vel for Amle-Stenens Vedkommende det sandsynligste.

Jeg har i det foregaaende udtalt den Formodning, at den Runemester, som har indhugget Runerne paa Stenen ved Amle Gaard i Sogn, har hørt til samme Slægt eller Skole som den Mand, der tidligere har indhugget Runerne paa Stenen ved Kjølevig i Strand Sogn i Ryfylke. Amle-Stenens Runemester skulde da have draget langs Norges Vestkyst nordover til Sogn, hvor han har øvet sin Kunst. Dette formodede Forhold mellem Amle-Indskriften og den fjærnt mod Syd fundne Strand-Indskrift støttes mulig ved et andet Forhold.

Langt nordenfor Sognefjorden paa en Fjeldvæg ved Valsfjorden i Bjugn Sogn, Fosens Fogderi, er indhugget en Indskrift af en Runemester, som kalder sig *hagustaldia*. Jeg har S. 563 udtalt den Formodning, at dette Navn kunde betegne ham som en Ætling af *hagustadar*, d. e. *Hagustadar, der har indhugget Runerne paa Strand-Stenen.